

Cultuurhistorische en natuurwandeling

DE SINT-ADRIAANSABDIJ EN HAAR PACHTHOVEN IN ONKERZELE

Freddy DE CHOU

*DE SINT-ADRIAANSABDIJ door Petrus Canivé (einde 18de eeuw)
Op het schilderij zijn afgebeeld: de abdiijkerk, het kloosterpand, het abtenhuis en het koetshuis*

De Sint-Adriaansabdij

In 1096 werd met de hulp van de graaf van Vlaanderen (Robrecht II) en de heer van Boelare (Stefanus III) en met de toestemming van de bisschop van Kamerijk de oude Sint-Pietersabdij (gesticht in 733) van Dikkelvenne overgebracht naar het pas gestichte Geraardsbergen. Haar bestaan werd er verzekerd door milde schenkingen van kerkelijke goederen (o.a. het patronaatsrecht van de kerk en de grote tienden van Onkerzele) en de uitbating van landbouw domeinen

en molens. Op het einde van de 12de eeuw kende het benedictijnerklooster een nieuwe start dank zij het verwerven van de relieken van Sint Adriaan. Het werd toen één van de grootste bedevaartplaatsen van Vlaanderen (Adrianaopolis). Na de inbeslagneming door de Franse Republiek werden de kerk en de kloostervleugel in 1798 gesloopt. Enkel de drie nog bestaande gebouwen (poortgebouw, abtenhuis en koetshuis) werden niet gesloopt. Momenteel is de *stad Geraardsbergen* eigenaar van het domein.

De Oudenberg

De Oudenberg is een Vlaamse getuigenheuvel. Deze tertiaire heuvels vormen een lijn die zich vanuit Noord-Frankrijk tot in het Hageland uitstrekt. De plaats heeft altijd een religieuze betekenis gehad. Hoogstwaarschijnlijk was het een Keltische of Germaanse cultusplaats. Sedert eeuwen worden er feesten gehouden die de vasten vooraf gaan. Er worden dan krakelingen geworpen, levende visjes in wijn gedronken en een tonnetje met pek

Geraardsbergen, ingekleurde kopergravure door C. de Passe, gepubliceerd door Joan Blaeu uit 1649. Links is de Sint-Adriaansabdij afgebeeld. Bovenaan zien we de Oudenberg en de windmolen van de abdij.

aangestoken. *Krakelingenworp* en *Tonnekensbrand* worden reeds in 1393 in de oudste stadsrekening vermeld.

Op de top van de heuvel werd een kapel gebouwd. De oudste vermelding ervan dateert van 1294. De inplanting van een Mariaheiligdom bevestigde de religieuze betekenis van de plaats door de katholieke kerk. De aanwezigheid van een bron versterkte de religieuze symboliek. Door afgravingen rond de bron ontstonden de vijver en de kapelberg.

Windmolen te Onkerzele

De korenwindmolen op de flanken van de Oudenberg (Vierwindenstraat) werd in 1248 door de *Sint-Adriaansabdij* met grafelijke toestemming opgericht. Hij was de oudste molen van de abdij

en voorzag in het malen van het graan van de talrijke hoven in de omgeving van Geraardsbergen. De windmolen bepaalde eeuwenlang het stadsbeeld van de Oudenbergstad (zie de gravures van Sanderus, Blaeu en de Passe - 17de eeuw) tot het ogenblik dat hij werd ontmanteld.

Hof ten Buikmeers

De locatie zou wel eens zeer oud kunnen zijn. Op de plaats van het vroegere hof, over het beekje aan de overzijde van de veldweg, werden ooit Romeinse dakpannen gevonden. Op het einde van de middeleeuwen was het goed in handen van de *heren van Boelare en hun aanverwanten*. Zo komt het dat ridder Raes van Liedekerke in 1466 de hoeve kon verpachten aan Jan Minne. In 1525 sluit *jonker Antheu-*

nis van Liedekerke een pachtcontract af met N. Cosijns uit Overboelare. Het domein had toen een oppervlakte van 60 ha. Een halve eeuw later was het goed eigendom van de heer van Montoye, eveneens een van Liedekerke, die het verhuurde aan Gillis Cosijns. Omstreeks 1640 werd een deel van de landerijen, evenals het hof zelf, eigendom van de *Sint-Adriaansabdij*. De pachter was dan Adriaan Vander Zwalmen. Deze werd opgevolgd door Nicolaas Rollier (1642), Hendrik De Bot (1648) en Pieter Bijl (1680). In het begin van de 18de eeuw vernielde een brand de hofstede. Het duurde tot 1771 vooraleer de hoeve helemaal in steen was heropgebouwd. Het wapenschild boven de toegangsdeur herinnert aan de toenmalige abt Robertus Van Adorp. Pieter Bijl, zoon van Antoon, had intussen zijn vader

Hof ten Buikmeers - 1844

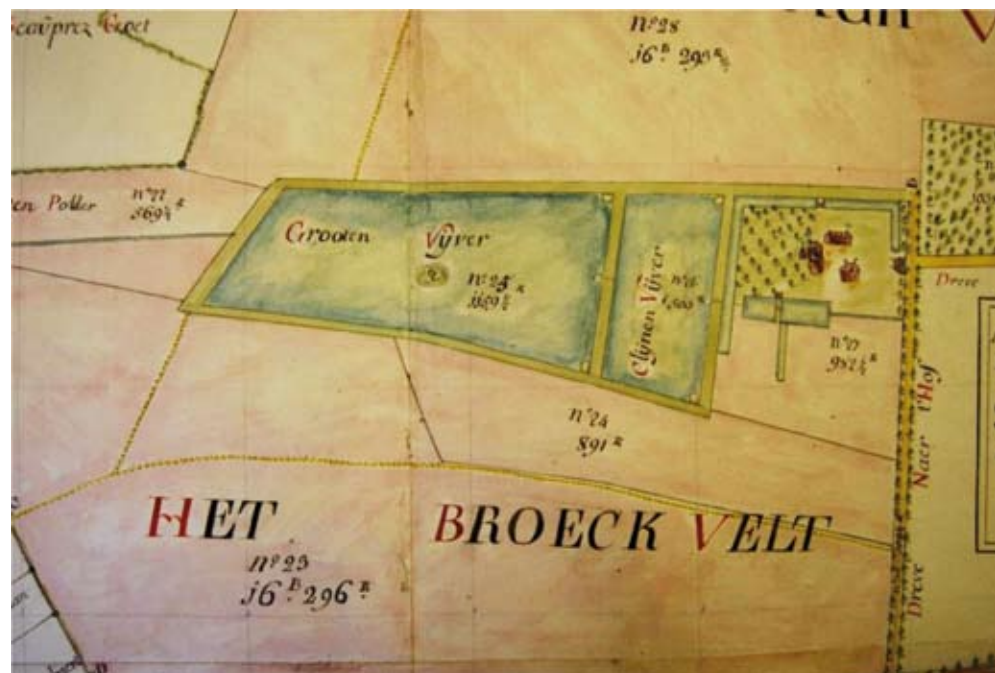
en grootvader opgevolgd. Maar in 1779 gaf voornoemde abt de voorkeur aan een familielid, Pieter Van Adorp, voor een nieuw contract. Na zijn dood werd Jan Baptist De Smecht, getrouwd met de weduwe van Pieter Van Adorp, de nieuwe pachter. Na de inbeslagname door de Franse Republiek werd het hof ten Buikmeers op 3 augustus 1797 gekocht door *Joseph-Adrien Spitaels*, gewezen monnik en provisor van de Sint-Adriaansabdij. In de loop van 19de en 20ste eeuw veranderde het hof herhaaldelijk van eigenaar: *Adrien Vander Putten* (1835), *Jan Baptist Vanderschueren* (1844) (paardenfokkerij), *Leo en Louise Delebecque* (1895), *Leon Delebecque-Rotsaert de Hertaing* (1910) en *Philippe Morel de Westgaever-Delebecque* (1951). Deze laatste liet het goed op 25 februari 1952 openbaar verkopen. Eigenaar werd *Marc Hubau-Van Nieuwenhove*, vader van de huidige eigenaar *Ignace Hubau*.

Hof ten Broeke

De oudste vermeldingen van het hof komen voor in akten van de *Sint-Adriaansabdij* van 1175 en 1195. Waarschijnlijk is de hoeve ouder dan de kloosterstichting (1098) zelf. Oorspronkelijk werd het domein uitgebaat door eigen lekenbroeders. De uitgestrektheid (130 ha, later zelfs 150 ha) noopten de abdij het bedrijf te splitsen. Vanaf de tweede helft van de 14^{de}

eeuw werd het domein uitbesteed aan twee pachters, die elk in een afzonderlijk huis woonden en elk de helft van de huurlasten voor hun rekening namen. In het midden van de 17de eeuw werd het goed opnieuw aan lekenbroeders toevertrouwd. Sommige landerijen werden bij het pas gebouwde *Hof ten Wambas* en de onlangs verworven hoeve *ten Buikmeers* gevoegd, zodat de bedrijfsoppervlakte tot 85 ha werd herleid. In 1698 werd het goed opnieuw verpacht, maar niet voor lang, want in 1710 gingen de

gebouwen volledig in de vlammen op. Langzaam herrees het hof uit zijn as om te worden ingericht als *lusthof* van de abdij, terwijl de landerijen afzonderlijk werden verpacht. Nadat het door de Franse Republiek was in beslag genomen, werd het met zijn dreef, tuin en twee vijvers, als *maison de campagne* op 17 maart 1797 verkocht aan *Isabelle de Gand*, oud-kloosterlinge van de abdij van Maagdendale in Oudenaarde. Een deel van de landerijen ging naar de ex-benedictijn *Joseph-Adrien Spitaels*. In 1802-1804 was in het *lusthuis* een Frans pensioonaat ondergebracht. Enige tijd later kreeg het buitengoed een nieuwe eigenaar: de Geraardsbergse bankier *Francois Spitaels*. In 1818 had het een oppervlakte van 17 ha 47 a. Het bestond uit een hofstede met schuren en stallen, serres en tuinen, een hovenierswoning en vijvers. Na het overlijden van *François Spitaels* gingen de eigendomsrechten in 1827 over op zijn zoon *Prosper Spitaels*. Deze was naast bankier ook een vooraanstaand liberaal politicus. Na zijn bankroet in 1872 werd het landgoed verkocht aan de Gentse

Het Hof ten Broecke - detail uit de figuratieve kaart door Pieter Van Damme - 1765.

burgemeester, graaf Karel de Kerckhove de Denterghem-Delimon, die 't Verloekt Kasteel, want zo is het Hof ten Broeke in de 19de eeuw het best bekend, volledig liet slopen. In 1902 werden ook de vijvers gedempt en herschapen in weiland. De hovenierswoning aan de overzijde van de dreef werd wel behouden. De eigendomsrechten van deze nieuwe boerderij werden in 1905 verworven door *Eduard de Crombrugge de Loringhe-de Kerckhove de Denterghem*, die het goed in 1930 verkocht aan *Achilles De Bruyne-Cambier*. In 1959 werd deze als eigenaar opgevolgd door *Roger De Bruyne-De Roock*. De huidige eigenaar is Koen De Rom.

Hof ten Wambas

Het Hof ten Wambas, ook *te Sinte Martijns* genoemd, is ontstaan als afsplitsing van het oude Hof ten Broeke. Het oudste pachtcontract

dateert van 1641, een datum die overeenstemt met het jaartal in de bovendorpel van de woningdeur. De pachter, Jan Heyman, kreeg toen van de *Sint-Adriaansabdij* 50 ha in uitbating. Nog voor het einde van zijn negenjarige termijn werd in 1649 de overeenkomst overgenomen door Andries Rollier, die in 1678 op zijn beurt werd opgevolgd door zijn schoonzoon Matheus De Pelsemakere. En 'het bleef in de familie' vermits in 1705 zijn zoon Martinus De Pelsemakere de verpachting overnam. Ten minste sedert 1718 was de uitbating in handen van Jan Haelterman, die in 1759 werd opgevolgd door N. De Vulder. Deze was het die in 1762-1763 de hoeve praktisch volledig in steen liet wederopbouwen. De laatste pachter van de abdij heette Pieter Joannes De Vulder. Na de inbeslagname door de Franse Republiek werd de hoeve op 15 maart 1797 verkocht aan ene Vidal, die optrad voor *Suzanna De Smet*, een gewezen lekezuster van het Sint-Jorishospitaal in Gent. Het goed had toen een oppervlakte van 42 ha. Omstreeks 1835 was het hof eigendom van de gebroeders *Ferdinand en Prosper Spitaels*. In 1874 werd *ten Wambas* samen met *ten Broeke* verkocht aan graaf *Karel de Denterghem*. Door erfopvolging

ONKERZELE - detail uit de Horenbaultkaart van het Land van Aalst.- 1595
In het midden staat de kerk van Onkerzele afgebeeld. Het Raspaillebos reikt nog tot bijna aan de kerk. Onderaan zijn het Hof ten Broeke en het Hof van Montoye (of ten Buikmeers) aangegeven.

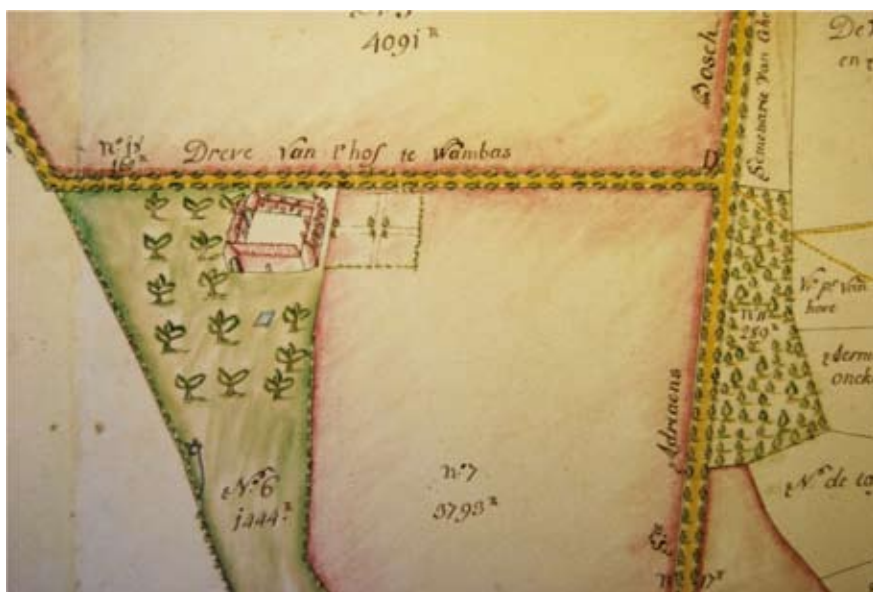
kwam de hofstede in 1905 toe aan *Ernest Stas de Richelle-de Kerckhove de Denterghem* en door schenking in 1956 aan *Robert Stas de Richelle-Kervijn d'Oudt Mooreghem*. Deze laatste verkocht in 1959 de boerderij aan *Armand Maquestiau*. In 1978 werd de hofstede verkocht aan *Marc Devos*. Heden baat de familie Devos er ook een gastenverblijf uit.

De Sint-Martinuskerk

De oudste vermelding van de bidplaats, toen nog een kapel, dateert van 1149. Deze kapel werd later op initiatief van de *Sint-Adriaansabdij* opgewaardeerd tot parochiekerk in vervanging van de Sint-Lucaskerk (die door de abdij werd geïncorporeerd). In 1846-1847 werd op een iets hogere plaats de huidige neogotische parochiekerk gebouwd.

Literatuur

- E. SOENS, *De Abdij van Sint-Adriaan te Geeraardsbergen. Haar Pachthoven en Molens*, Aalst, 1914.
FR. DE CHOU, *De Economische Macht van de Sint-Adriaansabdij, in De St-Adriaansabdij. 900 jaar te Geeraardsbergen, 1250 jaar in het Land van Aalst*, Geeraardsbergen, 1981, p. 35-45.
FR. DE CHOU, *12 Historische Hoeven uit Geeraardsbergen, in Toeristische Kalender 1986*, V.V.V., Geeraardsbergen, 1986.
G. VAN BOCKSTAELE, *Het cultureel erfgoed van de Sint-Adriaansabdij van Geeraardsbergen, 1096-2002*, Geeraardsbergen, 2002.

HOF TEN WAMBAS - detail uit de figuratieve kaart door Pieter Van Damme - 1765.